

УДК 005.032.4:629.5

А. Ю. БИЧКОВСЬКИЙ,
*аспірант Науково-дослідного економічного інституту
Міністерства економічного розвитку і торгівлі України
(Київ)*

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СУДНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ *

Запропоновано модель визначення конкурентоспроможності суднобудівних підприємств за допомогою співвідношення темпів зростання основних економічних показників діяльності компанії з урахуванням специфіки наукомісткого виробництва. Розроблено підхід, який дозволяє дослідити переваги та уразливі сторони роботи підприємства з позиції дії зовнішніх факторів впливу, а також аналізувати внутрішнє становище компанії, використовуючи "золоте правило економіки підприємства" в поєднанні з компонентами, що виявляють здатність підприємства створювати додану вартість.

Ключові слова: конкурентоспроможність, суднобудування, вплив, фактор, темп, зростання.

A. Yu. BYCHKOVSKIY,
*Post-graduate at the Economic Scientific-Research Institute
of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine
(Kyiv)*

A METHOD OF DETERMINING A LEVEL OF COMPETITIVENESS OF SHIPYARDS

The author proposes a model of determination of the competitiveness of shipyards based on the relative growth rates of the main economic indicators of the company with regard for the specificity of a knowledge-intensive production. The approach allows one to study the advantages and vulnerabilities of the enterprise in view of the impact of external factors and to analyze the internal state of the company, by using the "golden rule of business economics" in a combination with the components that open company's ability to create the added value.

Keywords: competitiveness, shipbuilding, influence, factor, rate, growth.

У сучасних умовах перехід до розробки та реалізації антикризових дій на вітчизняних стратегічних підприємствах відбувається недостатньо ефективно. Для застосування адекватних методів управління необхідно систематично проводити оцінку діяльності організації. Більшість підприємств пояснюють недостатні темпи розвитку негативною зовнішньою динамікою. Разом з тим важливим за-

* Стаття публікується в межах підтримки журналом молодих вчених.

лишається вивчення внутрішніх факторів підприємства, тому актуальною є розробка ефективних підходів комплексного аналізу конкурентоспроможності суднобудівних підприємств, що охоплює оцінку як екзогенного, так і ендogenous середовища.

Питанням визначення конкурентоспроможності приділяється значна увага з боку і науковців, і представників бізнесу. Прикладним завданням аналізу ефективності роботи підприємств за допомогою оцінки внутрішнього середовища присвячено праці Т.Б. Надтоки, А.Г. Виноградова [1; 2], Р.В. Скалюка [3] та О.Є. Чорної [4]. Проте викладені ними підходи не враховують характерних особливостей наукомісткого виробництва. Отже, мета статті – розробка підходу до визначення конкурентоспроможності суднобудівних підприємств на основі аналізу їх внутрішнього та зовнішнього середовища.

Пропонуємо синтезований підхід до визначення конкурентоспроможності суднобудівних підприємств, який дозволяє оцінювати перспективи розвитку з урахуванням стану їх середовища і можливості ефективного функціонування та вироблення високотехнологічної продукції. Структуруємо фактори впливу так:

- фактори зовнішнього середовища;
- фактори внутрішнього середовища.

Відповідно, виникнуть дві функціональні залежності, які необхідно об'єднати в один підхід. При аналізі пропонуємо використати складові елементи, які комплексно описують фактори впливу зовнішнього середовища:

- політичні;
- фінансово-економічні;
- виробничо-технологічні;
- соціальні;
- екологічні.

Вважаємо, що для внутрішнього середовища слід застосовувати модель “золотого правила економіки підприємства” [1; 2; 3; 4], суть якого полягає в такому: розмір майна – сумарних активів підприємства – порівняно з минулим періодом збільшується, що відповідає екстенсивному розвитку підприємства. Темп зростання обсягів реалізації, виражений через виручку від реалізації продукції, має перевищувати темпи зростання майна. Визначена відповідність стимулює до підвищення економічного потенціалу, ефективності використання ресурсної бази, що забезпечує інтенсивний розвиток підприємства. Перевищення темпів зростання прибутку, представленого через валовий прибуток, над темпами зростання обсягів реалізації, як правило, свідчить про зниження оборотних та виробничих витрат.

У поєднанні з елементами, які характеризують здатність підприємства створювати додану вартість, описуваний підхід має для наукомістких виробництв завершену форму. Результати використання запропонованого нами підходу до визначення конкурентоспроможності та управління нею дозволяють оцінити становище підприємства, розробити і застосувати ефективніші стратегії його розвитку.

У загальному вигляді підхід до визначення конкурентоспроможності суднобудівних підприємств можна представити системою рівнянь:

$$P_{3C} = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m k_i X_{ij}$$

$$\left\{ \begin{array}{l} T_{ВП} > T_{ВР} > T_{АК} > 1 \\ T_{ДВ} > T_{ВР} > 1 \end{array} \right. , \quad (1)$$

де P_{3C} – рівень впливу зовнішнього середовища; k_i – ступінь впливу груп факторів; X_{ij} – значення відповідей факторів для діяльності українських і зарубіжних суднобудівних підприємств; $T_{ВП}$ – темп зростання валового прибутку; $T_{ВР}$ – темпи зростання виручки від реалізації; $T_{АК}$ – темпи зростання активів; $T_{ДВ}$ – темп зростання доданої вартості.

Темпи зростання розраховуються за формулою

$$T = N_i / N_{i-1}, \quad (2)$$

де N_i та N_{i-1} – значення обраного показника, який відповідає початку та завершенню аналізованого періоду.

Досягнення такого співвідношення темпів зростання показників дозволить суднобудівним заводам: оптимізувати використання ресурсної бази; підвищити рівень ділової активності; збільшити сталий рівень прибутковості чи подолати збитковість; забезпечити фінансову та економічну стійкість, довготривалий економічний розвиток та конкурентоспроможність; підвищити ефективність діяльності та примножити економічний потенціал [3].

У працях Р.Є. Грачової [5] та В.О. Іваненко [6] представлено алгоритми розрахунку потрібного показника. Необхідні дані наводяться у звіті про фінансові результати компанії. Абсолютна величина створеної та реалізованої за певний аналізований період доданої вартості розраховується за формулою

$$ДВ = V_{оп} + V_{C3} + A + П, \quad (3)$$

де ДВ – додана вартість; $V_{оп}$ – витрати на оплату праці; V_{C3} – відрахування на соціальні заходи; А – амортизація; П – прибуток.

Проведено аналіз семи провідних суднобудівних підприємств України (ПАТ “Миколаївський суднобудівний завод “Океан”, ПАТ “Чорноморський суднобудівний завод”, ПАТ “Херсонський суднобудівний завод”, ПАТ “Суднобудівний завод “Залив”, ПАТ “Завод “Ленінська кузня”, ВАТ “Феодосійська суднобудівна компанія “Море”, ПАТ “Суднобудівний завод “Лиман”) і виявлено, відповідно до запропонованої схеми групування, фактори впливу. При дослідженні було використано аналітичну інформацію акумульованої системи баз даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України (SMIDA)*. Так, представниками суднобудівних підприємств самостійно описано найважливіші фактори в кожній підгрупі та встановлено ступінь впливу груп для всіх окремо взятих підприємств. На основі цих даних нами розраховано середньоарифметичні значення для галузі в цілому: політичні (k_1) – 0,786, фінансово-економічні (k_2) – 1, виробничо-технологічні (k_3) – 0,786, соціальні (k_4) – 0,643, екологічні (k_5) – 0,143.

* SMIDA. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України. Бази даних. Регулярна інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.smida.gov.ua/db/emitent>.

Далі оцінемо відповідність стану зовнішнього середовища, в якому функціонують вітчизняні підприємства, стану конкурентів. У першу чергу для нас інтерес становлять зарубіжні конкуренти. Для цього слід продовжувати дослідження за допомогою експертної оцінки. Пропонуємо застосовувати вже відомі її методи для встановлення ступеня впливу та значень кожної групи факторів. Більшої точності можна досягти, використовуючи групу, як мінімум, з 10 експертів. У даному разі ми самостійно зробили аналіз, провели власну оцінку кожної групи факторів, порівнюючи ситуацію в Україні із ситуацією у світових суднобудівних державах.

Так, за шкалою від 0 до 1 визначається відповідність українських підприємств зарубіжним лідерам: 0 – повна невідповідність методам і стандартам, згідно з якими працюють провідні підприємства в усьому світі та створюють умови для розвитку суднобудування; 1 – найсильніші конкурентні позиції певної групи факторів. Значення відповідності факторів впливу на підприємство наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Значення відповідності факторів впливу
для ПАТ “Миколаївський суднобудівний завод “Океан”
та зарубіжних суднобудівних підприємств ***

Роки	Групи факторів				
	X ₁ (політичні)	X ₂ (фінансово-економічні)	X ₃ (виробничо-технологічні)	X ₄ (соціальні)	X ₅ (екологічні)
2005	0,1	0,3	0,6	0,4	0,8
2006	0,1	0,2	0,6	0,5	0,8
2007	0	0,1	0,6	0,6	0,8
2008	0	0	0,5	0,5	0,8
2009	0	0	0,5	0,5	0,8
2010	0,1	0,1	0,5	0,5	0,8
2011	0,3	0,3	0,5	0,6	0,8
2012	0,5	0,4	0,5	0,6	0,8

* Розроблено автором за даними SMIDA.

Вплив факторів зовнішнього середовища на діяльність ПАТ “Миколаївський суднобудівний завод “Океан” оцінено за допомогою формули (1). Так, у 2005 р. значення P_{3C} становило 1,206, у 2006 р. – 1,170, у 2007 р. – 1,056, у 2008 р. – 0,813, у 2009 р. – 0,813, у 2010 р. – 0,992, у 2011 р. – 1,413, у 2012 р. – 1,670.

Далі за формулами (1), (2) і (3) на основі даних ПАТ “Миколаївський суднобудівний завод “Океан” проведено розрахунок темпів зростання валового прибутку, виручки і сумарних активів (табл. 2).

Таблиця 2

**Розрахунок темпів зростання валового прибутку,
виручки і сумарних активів
за “золотим правилом економіки підприємства” ***

Роки	T _{ВЛ}		T _{ВР}		T _{АК}		Норма
2005/04	0,807	<	1,070	<	1,313	>	1,0
2006/05	-2,154	<	1,903	>	1,075	>	1,0
2007/06	-0,442	<	1,087	<	1,374	>	1,0
2008/07	-4,235	<	0,579	<	1,208	>	1,0

Закінчення таблиці

2009/08	0,796	<	2,857	>	0,691	<	1,0
2010/09	1,499	>	0,203	<	1,064	>	1,0
2011/10	0,812	>	0,458	<	0,902	<	1,0
2012/11	1,073	>	1,016	<	3,712	>	1,0

* Розраховано автором за даними SMIDA.

Згідно з формулами (1), (2) та (3) проведено розрахунок значень темпів зростання доданої вартості та виручки (табл. 3).

Таблиця 3

Розрахунок темпів зростання доданої вартості та виручки від реалізації *

Роки	$T_{дв}$		$T_{вр}$		Норма
2005/04	1,109	>	1,070	>	1,0
2006/05	1,242	<	1,903	>	1,0
2007/06	1,295	>	1,087	>	1,0
2008/07	1,094	>	0,579	<	1,0
2009/08	0,970	<	2,857	>	1,0
2010/09	0,621	>	0,203	<	1,0
2011/10	1,127	>	0,458	<	1,0
2012/11	0,906	<	1,016	>	1,0

* Розраховано автором за даними SMIDA.

Проведений аналіз діяльності ПАТ “Миколаївський суднобудівний завод “Океан” дозволяє констатувати, що підприємство перебуває у складному економічному становищі. Зовнішнє середовище несприятливо впливає на розвиток конкурентних переваг на ринку. Також динаміка зовнішніх факторів залишається негативною. Середнє значення факторів макросередовища ($P_{зс}$) у 2005–2012 рр. становило 1,142, максимальне – 1,167, тоді як для нормальної роботи на глобальних ринках необхідні значення, що перевищують 2,063. Мінімальне допустиме значення, яке здатне забезпечити виживання компанії, дорівнює 1,127. Отже, підприємство не встигає адекватно реагувати на глобальні зміни зовнішнього середовища та перебуває на рівні, який створює мінімальні умови для його виживання.

З даних таблиці 2 видно, що в жодному з варіантів не досягнуто бажаного співвідношення, яке б відповідало умовам “золотого правила економіки підприємства”. Співвідношення темпів зростання доданої вартості та виручки від реалізації свідчать, що в деяких парах вони відповідають умовам (1) та зберігають потрібні для підвищення конкурентоспроможності тенденції. Разом з тим нестабільність та хаотичність зміни більшості параметрів, а також їх критичні значення дозволяють зробити висновок про розбалансований стан підприємства. З огляду на це актуальності набирають питання розробки комплексних антикризових заходів з метою забезпечення рівня розвитку підприємства, необхідного для його конкурентоспроможності.

Висновки

Можна констатувати, що встановлення показника рівня впливу зовнішнього середовища на значення з коридором 1,127–2,063 створює основні умови для

виживання суднобудівного виробництва, тоді як для розвитку та конкурентоспроможності галузі за рахунок забезпечення її лідируючих позицій на глобальному ринку необхідно, щоб його значення були не нижчими від 2,063–3,338. Крім цього, зростання конкурентоспроможності суднобудівного підприємства можна забезпечити шляхом:

– зменшення собівартості виробництва, зниження оборотних і виробничих витрат завдяки перевищенню темпів зростання валового прибутку над темпами зростання виручки від реалізації;

– підвищення ефективності використання ресурсів та активів підприємства за рахунок перевищення темпів зростання виручки від реалізації над темпами зростання сумарних активів;

– збільшення загального економічного потенціалу підприємства в результаті досягнення темпів зростання сумарних активів, які перевищують 1;

– підвищення технологічності продукції наукомісткого виробництва на основі перевищення темпів створення доданої вартості над темпами зростання виручки від реалізації.

Список використаної літератури

1. Надтока Т.Б., Виноградов А.Г. Экспресс-оценивание состояния предприятия на основе пропорций темповых показателей // *Інноваційна економіка*. — 2011. — № 6. — С. 120–126.

2. Надтока Т.Б., Виноградов А.Г. “Золотое правило экономики предприятия” как индикатор экономической активности ; науч. труды Донецкого национального технического университета. — Серия : экономическая. — Вып. 36-1. — Донецк : ДонНТУ, 2009. — С. 80–86.

3. Скалюк Р.В. Аналітичні інструменти оптимізації управління фінансовими результатами промислових підприємств // *Вісник ЖДТУ*. — 2011. — № 1 (55). — С. 277–279.

4. Чорна О.Є. Управління капіталом підприємства в умовах ринкової трансформації економіки України : автореф. дис... канд. екон. наук. — Одеса : Одес. держ. екон. ун-т., 2005. — 21 с.

5. Грачова Р. Як визначити реальний фінансово-майновий стан свого підприємства // *Дебет-Кредит*. — 2000. — № 34 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dtk.com.ua/debet/ukr/2000/34/34pr4.html>.

6. Іваненко В.О. Вартість як об'єкт аналізу статистичної звітності промислових підприємств з виробництва продукції // *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. — 2012. — Вип. 1 (22). — С. 122–130.

References

1. Nadtoka T.B., Vinogradov A.G. *Ekspress-otsenivanie sostoyaniya predpriyatiya na osnove proporsii tempovykh pokazatelei* [Express estimation of enterprise's state on the basis of ratios of the rate indicators]. *Innovatsiina Ekonomika – Innovative Economy*, 2011, No. 6, pp. 120–126 [in Russian].

2. Nadtoka T.B., Vinogradov A.G. “*Zolotoe pravilo ekonomiki predpriyatiya*” kak indikator ekonomicheskoi aktivnosti [“The golden rule of business economics” as an indicator of the economic activity]. *Nauch. Trudy Don. Nats. Tekhn. Univ. Ser. Ekon. – Sci. Works Don. Nat. Techn. Univ. Ser. Econ.*, 2009, Iss.36-1, pp. 80–86 [in Russian].

3. Skalyuk R.V. *Analitychni instrumenty optymizatsii upravlinnya finansovymy rezul'tatamy promyslovykh pidpnyemstv* [Analytic tools of the optimization of the control over the financial results of industrial enterprises]. *Visnyk ZhDTU – Bulletin ZhDTU*, 2011, No. 1 (55), pp. 277–279 [in Ukrainian].

4. Chorna O.E. *Upravlinnya kapitalom pidpryemstva v umovakh rynkovoï transformatsii ekonomiky Ukrainy* [Control over the Capital of an Enterprise under Conditions of the Market Transformation of Ukraine's Economy]. Author's abstract of Candidate degree thesis (Econ. Sci.). Odesa, Odesa State Econ. Univ., 2005 [in Ukrainian].

5. Grachova R. *Yak vyznachyty real'nyi finansovo-mainovyi stan svogo pidpryemstva* [How to determine the real finance-assets state of the own enterprise]. *Debet-Kredit – Debit-Credit*, 2000, No. 34, available at: <http://dtk.com.ua/debet/ukr/2000/34/34pr4.html> [in Ukrainian].

6. Ivanenko V.O. *Vartist' yak ob'ekt analizu statystychnoi zvitnosti promyslovykh pidpryemstv z vyrobnytstva produktsii* [Value as an object of the analysis of the statistical reporting of industrial enterprises on the fabrication of products]. *Problemy Teor. Metod. Bukhg. Obl. Kontr. Anal. – Problems Theor. Meth. Account. Contr. Anal.*, 2012. Iss. 1 (22), pp. 122–130 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29 серпня 2013 р.
